

BOEKBESPREKINGEN

‘Welkom in het spiegelhuis. Uw gids: Willem Schinkel’

Jaron Harambam

Willem Schinkel, *De nieuwe democratie. Naar andere vormen van politiek*. De Bezige Bij, Amsterdam (2012)

Willem Schinkel vindt er in zijn ‘De nieuwe democratie. Naar andere vormen van politiek’ geen doekjes om: het is crisis. We zijn ideologisch uitgeput, economisch failliet, collectief gedesolidariseerd en ecologisch onbehoedzaam. En de politiek, of eigenlijk onze democratie, komt er niet uit. Tegen de macht van markt en media die de democratische besluitvorming domineert, en in Schinkels ogen paralyseert, is een hernieuwde politisering nodig. Dit boek is een aanzet daartoe, zo stelt hij. Het is dan ook vooral een crisisboek: het wil laten zien wat er allemaal mis is en tegelijkertijd politieke alternatieven mogelijk maken. Door het ‘vanzelfsprekende te bevragen’ wil Schinkel met zijn analyses ‘nieuwe wegen openen’ (33), en ‘op zoek te gaan naar andere vormen van politiek en naar de nieuwe democratie’ (136). Een bekend sociologisch recept: de denkkaders die onze realiteit vormgeven onderzoeken. Met eenzelfde bekende sociologische zwakte, Max Weber schreef er al over: politieke bemoeienis vanuit sociologische expertise. Dit dubbele verlangen van enerzijds sociologische descriptie, en anderzijds politieke prescriptie is de ongemakkelijkheid die ook Schinkels nieuwste werk kenmerkt. Hij probeert dit te scheiden door stelselmatig te benadrukken ‘geen oplossingen, wel problematiseringen’ te bieden (194) en een structuur te hanteren die hier aan moet bijdragen (deel 1: problematisering; deel 2: analyses voor alternatieven) maar in het boek loopt alles door elkaar. Naast interessante alternatieve perspectieven op “onze problemen” blijkt Schinkel hierdoor voor verwarring te zorgen. Want wat wil dit boek nu eigenlijk: is het een wetenschappelijk werk of bedoeld als politieke interventie? De voortdurende afwisseling tussen een analytische en normatieve argumentatie maakt het bovendien onduidelijk op welke merites en volgens welke criteria het werk dan beoordeeld moet worden. Laat mij, om dit te verduidelijken, nu teruggaan naar het boek.

Zoals in Willem Schinkels eerdere werk, is het de kracht van zijn metafoor die zijn analyse hout laat snijden. ‘Museum Europa’, daar ‘waar de wereld op vakantie gaat om het levende verleden te zien’ (320), is zijn schrijnende maar doelmatige diagnose van de futloze staat waarin we ons bevinden. ‘Nederland is een museum, een plaats die alleen een verleden heeft om op te bogen, een plaats die zijn ‘cultuur’ met man en macht verdedigt en die zich beveiligd met muren, poortjes en suppoosten. Een plaats die de toekomst alleen kan zien als behoud van het bestaande en die het verlies ervan vreest’ (9). Schinkels metafoorgebruik leent

zich uitstekend voor de polemische stijl van zijn schrijven. De ene aantijging wordt in een moordend tempo opgevolgd door de andere venijnige aanval, en dat 346 pagina's lang. Niemand blijft dan ook gespaard. Ik heb het geprobeerd bij te houden en ik tel niet minder dan 87 verschillende al dan niet gewillige slachtoffers: van 'laffe boekhoudpolitici' (21) die als 'missionarissen van het neoliberalisme [...] eerder op een verdeel-en-heersmaffia' (45) lijken, en de moderne 'secularist' wiens 'vrijheid de subjectieve ervaring is van het zich op glijmiddel door de raderen van de dominante orde bewegen' (258) tot de 'sjamanen van de kapitalistische wereldeconomie: de protopriesters in dienst van de *rating agencies*' (300). De toon is gezet. Met een poldermachismo waar je u tegen zegt gebruikt Schinkel zo'n beetje alle "gevestigden" om zich tegen af te zetten. Zijn boek is hierdoor gemakkelijk om te lezen, maar maakt obscuur waar analyse eindigt en mening begint. De sociologische kracht van zijn metafoor komt echter vooral tot uitdrukking in wat Schinkel 'de politiek van de herinnering' (37) noemt: welke werken worden er in Museum Nederland opgehangen, en welke werken stoppen we diep in het depot. Het onderzoeken van de selectiviteit die hieraan ten grondslag ligt, dat wil zeggen het proces van vergeten en herinneren, is de vruchtbare methode waarmee hij democratie, populisme, nationalisme, integratie, racisme, veiligheid, secularisme, vrijheid, recht, liberalisme, economie, technologie en ecologie analyseert. Dit doet hij steeds vanuit de paradox, want zo stelt hij, 'museaal leven is paradoxaal leven. Het is het benadrukken van het een zonder het ander te laten' (38). Een voorbeeld hiervan is hoe hij democratie omschrijft als 'in de meest fundamentele zin het utopisch verlangen naar zijn eigen onmogelijke mogelijkheid' (64). Waar 'brave politicologen' een kloof tussen de burger en politiek problematiseren en deze willen dichten (62), benadrukt Schinkels paradox precies de onmogelijke realisatie van dit voortdurende verlangen naar eenwording tussen presentie (het volk, het universele) en representatie (de volksvertegenwoordiging, het particuliere). Ondanks een grote verscheidenheid aan problemen vindt Schinkel een gemene deler in de 'grootscheepse desolidarisering die schuil gaat achter een grootschalige depolitisering' (99). Hij stelt dat wanneer politiek als probleemmanagement wordt opgevat en de fundamenteel antagonistische strijd tussen verschillende publieken met verschillende belangen weggemoffeld wordt onder het mom van het daadkrachtig oplossen van problemen er precies het tegenovergestelde bereikt wordt: tegenstellingen zijn gedepolitiseerd en vatbaar voor allerlei culturalistische reconstructies die alleen nog maar moeilijker op te lossen zijn. Kortom, het is "post-politics" – uitgebreid geproblematiseerd door onder ander Jacques Ranciere, Slavoj Žižek, Alain Badiou en Chantal Mouffe – wat ook in Schinkels' analyse de klok slaat.

Maar meer dan simpelweg de selectiviteit in onze realiteitsvorming te onderzoeken, lijken de analyses van Schinkel steeds weer op een onthulling van een diepere werkelijkheid uit te komen. Want hoewel Schinkels deconstructies goed laten zien hoe zijn tegenstanders succesvol hun "realiteit" als vanzelfsprekend laten ervaren en daarmee krachtig hun politieke agenda objectiveren, betoogt hij namelijk ook steeds dat er iets anders "echt" aan de hand is. Na het 'ontplausibiliseren van de dagelijkse wereld' (346) zou je verwachten in een spiegelhuis uit te komen waar constructie, reconstructie en deconstructie niet langer van elkaar te

onderscheiden zijn. En toch blijkt dit aan de hand van Schinkel niet zo te zijn: er is een originele vorm of in ieder geval een vorm die Schinkel als origineel wil bevorderen. Met andere woorden, zijn prat gaan op de 'performativiteit van het bestaande' brengt Schinkel niet tot het punt dat er over een echte realiteit eigenlijk niet meer gesproken kan worden maar alleen maar van constructies daarvan. De interessante analyse zou dan zijn hoe verschillende groepen pogen hun constructies te naturaliseren, waar sommigen succesvoller in blijken dan anderen. Maar dat is niet helemaal wat Schinkels analyses laten zien. Zijn paradoxale notie van "realisme" is toch vooral een onthulling van de als werkelijkheid weliswaar succesvolle, maar uiteindelijk toch echt *valse* realiteit. Natuurlijk is Schinkel slimmer dan de klassieke kritische socioloog door niemand zo direct van een vals bewustzijn te beschuldigen, maar de manier waarop hij populisten plus aanhang behandelt heeft daar aardig veel weg van. Zo begrijpt, volgens Schinkel, het huidige populisme zichzelf namelijk niet. Ondanks de potentie de democratie te herinneren 'aan de belofte die ze is' (71) – namelijk de regering van en door het volk – faalt het huidige populisme precies door overnemen van het idee van politiek als probleemmanagement. Populisten zijn dus evengoed *realpolitikers* geworden, dat is volgens Schinkel 'de tragedie van het Realpopulisme'(82). Het huidige populisme is niet een echt populisme omdat het net als de rest van de politiek niet politiseert. Een interessante these, maar waarom bijvoorbeeld de huidige populistische aanvallen op de wetenschap of de kunst geen herpolitisering zouden zijn is een vraag die om meer onderbouwing schreeuwt en slechts Schinkels politieke voorkeur voor een ander soort populisme bevestigt. Eenzelfde strategie vindt plaats rondom het 'principe Wilders' waar Schinkel doorheeft hoe dit 'in werkelijkheid' werkt als 'politieke afleidingsmanoeuvre' (97), 'vergeetstrategie' (107), 'politiek van de permanent ontmaskerde hypocrisie' (111) en als 'funderende fictie' (117). Heeft Schinkel een wonderbaarlijke hypervisie zodat hij dit principe kan ontmaskeren als de 'belichaming van de zelfgenoegzame Haagse leugen' (115) of als 'rookscherm waarachter een [...] neoliberale politiek geperfectioneerd wordt' (119)? Of is dit vooral een discursieve interventie in een genaturaliseerd politiek debat waarin de concepten, taal en werking van dit discours nauwelijks nog tegen het licht gehouden worden? In dit laatste geval valt dan beter te begrijpen hoe en waarom Schinkel in staat is dit spiegelhuis te verkennen en zijn "werkelijkheid" achter het vanzelfsprekende te onthullen.

Het zijn echter niet alleen maar donkere wolken die Schinkel schetst met deze iconoclastische onthullingen van het vanzelfsprekende, want de logische implicatie van de contingente en selectieve inrichting van 'Museum Nederland' is dat deze hierdoor ook anders kan worden vorm gegeven. Selectie is keuze is mogelijkheden. En het ontwikkelen van alternatieven in het streven 'naar nieuwe vormen van politiek' is precies de uitweg die Schinkel mogelijk wil maken met zijn analyses. Hij stelt in deze algehele politisering het utopisch denken centraal, want in dit 'niet-aflatende streven naar verbetering' ligt volgens hem precies de functie van de utopie (159). Maar in tegenstelling tot de moderne utopie met een duidelijk ingevulde horizon, wil Schinkel niet het gevaarlijke idee geven dat welke utopie dan ook verwezenlijkt zou kunnen worden. Hij richt zich daarom op de methode: 'Utopisch denken behelst het idee dat de politieke lijn die door alle

issues of sferen loopt anders getrokken zou kunnen zijn' (346). In zijn boek worden dus geen concrete vormen van "verbetering" aangereikt, want 'de auteur die oplossingen biedt moet gewantrouwd worden. Zowel probleemdefinitie als oplossing hoort een collectief en publiek proces te zijn' (184). Hier leunt Schinkel sterk op het werk van Bruno Latour, die in zijn *Politics of Nature* (2004) een heel systeem ontwikkelt om de democratie aan de hand van kennisproductie opnieuw in te richten. Een overigens vruchtbare strategie om aan de adder onder het postmoderne gras van nihilisme te ontkomen, zo lijkt mij. Desondanks lukt het Schinkel niet deze post-postmoderne utopie vorm te geven aangezien hij toch uitgewerkte ideeën voorschrijft en concrete oplossingen aanreikt (zoals een nieuwe Raad van State met een prominente plek voor kunst, religie en wetenschap) waaruit zijn normatieve ideeën naar voren komen. De logische vraag is natuurlijk op basis van welke autoriteit deze oplossing nastrevenswaardig zou zijn? Is dat die van de expert, de wetenschapper, de kritische denker die het beter weet dan de rest en mag voorstellen wat te doen? Die tijd is toch echt voorbij, en zeker vanwege zijn pleidooi voor een collectief en publiek politiek proces verbaast het dat Schinkel zijn beoogde positie van absent-aanwezige wetenschapper hard onderuit haalt door toch meer te doen dan 'problematiseringen van wat tegenwoordig zoal als probleem gezien wordt' aan te bieden (194). De onvermijdelijk diffuse grens tussen wetenschap en politiek wordt er met 'De nieuwe democratie' niet scherper op, integendeel dus. Waarschijnlijk moet dit publiëksboek daarom toch echt als politieke interventie gezien worden, dan kan het in deze barre tijden voor velen een welkom kritisch geluid zijn. Schinkel weet namelijk als geen ander de verschillende en complexe filosofische argumenten ingenieus aan de Nederlandse context te relateren, en hiermee "links" denkend Nederland van intellectuele ammunitie te voorzien. Mocht Schinkel echter als socioloog willen (blijven) imponeren in plaats van op deze manier irriteren, dan moet hij zich stevig gaan onttrekken uit deze neomarxistische kritisch-sociologische habitus, of anders gewoon lekker politiek gaan bedrijven.

Literatuur

- Latour, B. (2004) *Politics of Nature: How to Bring the Sciences into Democracy*. Cambridge (MA): Harvard University Press.
- Schinkel, W. (2012) *De nieuwe democratie. Naar andere vormen van politiek*. Amsterdam: De Bezige Bij.